

NEZLOSTAVLJAJUĆI TRAUMATSKI DOGAĐAJI U DJETINJSTVU I PSIHOSOCIJALNO FUNKCIONIRANJE MLADIH

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: listopad, 2016.
Prihvaćeno: studeni, 2016.
UDK 159.922.8:616.89
DOI 10.3935/ljsr.v23i2.141

Bruna Profaca¹
Poliklinika za zaštitu djece i mladih
grada Zagreba

Lidija Arambašić²

Tomislav Bunjevac³
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

SAŽETAK

Djeca i mladi su, kao i odrasli, izloženi traumatskim događajima. Prema postojećim klasifikacijama traumatskih događaja u djetinjstvu, razlikuju se događaji koji ne uključuju zlostavljanje i zanemarivanje u užem smislu od onih koji to jesu. Cilj je ovog istraživanja ustanoviti povezanost izlaganja nezlostavljajućim traumatskim događajima u djetinjstvu s nekim aspektima psihosocijalnog funkcioniranja mladih. Ispitivana je izloženost sljedećim traumatskim događajima: napad predmetom/oružjem, silovanje, ubojstvo, eksplozija bombe, teška bolest roditelja. Istraživanje je provedeno na 4 177 mladića i djevojaka.

Veći doprinos psihosocijalnom funkcioniranju mladića i djevojaka imaju traumatski događaji koji se odno-

Ključne riječi:
traumatski događaj,
psihosocijalno
funkcioniranje, djeca, mladi.

¹ Dr. sc. Bruna Profaca, psihologinja, e-mail: bruna.profaca@poliklinika-djeca.hr

² Prof. dr. sc. Lidija Arambašić, psihologinja, e-mail: larambas@ffzg.hr

³ Tomislav Bunjevac, psiholog, e-mail: tbunjeva@ffzg.hr

se na osobnu ugroženost, a potom događaji koji se odnose na ugroženost drugih (teška bolest roditelja i svjedočenje ubojstvu). Doprinosi ovih događaja na više aspekata psihosocijalnog funkcioniranja veći su kod djevojaka nego kod mladića.

Pokazalo se da se mladići koji nisu doživjeli ni jedan nezlostavljajući traumatski događaj ne razlikuju značajno od onih koji su doživjeli jedan događaj, ali se razlikuju od onih s više doživljenih traumatskih događaja. Djevojke koje su doživjele jedan nezlostavljajući traumatski događaj razlikuju se od skupine bez traumatskih događaja. Nakon jednog i nakon više traumatskog događaja, djevojke su nesigurnije privržene, usamljenije u obitelji i lošijeg školskog uspjeha. Kod mladića se nalazi povezanost s poteškoćama u psihosocijalnom funkcioniranju nakon dva i više događaja.

UVOD

Trauma je svaki bolni doživljaj ili iskustvo koje izaziva trajnije posljedice (Petz, 2005.). Traumatski događaji teški su sami po sebi, pa njihova kognitivna procjena više određuje jačinu i intenzitet reakcija te trajanje oporavka nego pojavu ili izostanak psihičkog stanja traume (Arambašić, 2000.).

Traumatski događaji uključuju smrt, nasilje ili prijetnju životu odnosno tjelesnom integritetu. Osim neposredne izloženosti, traumatski događaji uključuju i svjedočenje tragičnim zbivanjima: promatranje teškog ranjavanja ili nasilna smrt druge osobe uslijed napada, nesreće, rata, katastrofe ili pogled na leševe ili dijelove tijela. To su i događaji nakon kojih pojedinac saznaje o nasilju, teškoj nesreći, teškoj ozljedi člana obitelji, bliskog prijatelja ili teškoj bolesti vlastitog djeteta. Neposredno nakon traumatskog događaja, ljudi imaju niz reakcija koje služe mijenjanju osjećaja povezanih s traumom i u većini slučajeva, tijekom vremena, raste tolerancija na sadržaj sjećanja, a doživljeno iskustvo prihvaća se kao dio života (van der Kolk i McFarlane, 1996.). Briere i Scott (2006.) navode da posttraumatska simptomatologija ovisi barem o tri čimbenika: o karakteristikama pojedinca prije događaja, a koje su povezane s vjerojatnošću pojave posttraumatskih reakcija, zatim o karakteristikama traumatskog događaja te o reakcijama okoline i socijalnoj podršci koja može djelovati na slabljenje posttraumatskog stresa.

Jedna od prvih klasifikacija traumatskih događaja razlikuje izloženost jednom traumatskom događaju od višestruke traumatske izloženosti (Allen, 2005.). Ova klasifikacija temelji se na prvoj i nezaobilaznoj klasifikaciji koju je postavila još Terr (1991.) o traumi tipa I i tipa II. Allen (2005.) smatra da u određivanju prirode i vrste traumatskog događaja valja voditi računa o tome jesu li sudionici bili osobno uključeni u njega ili je uzrok događaja vanjski i nije nastao djelovanjem drugih oso-

ba (npr. prirodne katastrofe). Traume povezane s djelovanjem drugih ljudi povezane su, npr. s iskustvima ratnih zbivanja, izloženosti terorizmu i kriminalnom nasilju. Uvažavajući ovaj aspekt traumatskog događaja, u postojeće klasifikacije uvodi se specifičan oblik traumatskog iskustva koji uključuje ponavljaju izloženost i snažnu osobnu uključenost pojedinca, a naziva se trauma privrženosti (Adam, Sheldon i West, 1995., prema Allen, 2005.). Trauma privrženosti javlja se nakon traumatskih događaja povezanih s odnosima u kojima postoji snažna emocionalna veza i međuvisnost (npr. obiteljsko nasilje).

Govoreći o neposrednoj traumatizaciji u sklopu svoje šire klasifikacije traumatskih događaja, Kira (2001.) smatra da ona ima dva oblika. Može biti uzrokovana jednokratnim neočekivanim traumatskim događajem, što može dovesti do simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja. Drugi oblik, tj. složena trauma, ima različite učinke na mentalno zdravlje pojedinca, a do nje može doći nakon niza izlaganja traumatskim događajima što kod pojedinca izaziva predviđanje novih zastrašujućih iskustava i pokreće niz obrambenih mehanizama (negiranje, disocijaciju, somatizaciju, identifikaciju s agresorom i autoagresiju). Složena trauma može se definirati i kao niz traumatskih događaja od kojih svaki može biti neposredna ili posredna trauma izazvana jednokratnim ili ponavljajućim događajem (Kira, 2001.).

Briere i Scott (2006.) navode općenite tipove traumatskih događaja: prirodne katastrofe, masovni teroristički napadi, prometne nesreće, požari, silovanje i seksualno nasilje, tjelesni napad od strane nepoznate osobe, partnersko nasilje, mučenja, ratna zbivanja, zlostavljanje djece i dr. Naglašavaju da odvojeno prikazivanje traumatskih događaja može voditi zaključku da je riječ o nezavisnim zbivanjima. To je moguće kod prirodnih katastrofa i događaja s vanjskim uzrokom. Međutim, Briere i Scott (2006.) daju pregled istraživanja prema kojima su žrtve traumatskih događaja u većem riziku od ponovne traumatizacije u interpersonalnim odnosima, a takvi nalazi potvrđuju se i u novijim epidemiološkim studijama (Finkelhor i sur., 2013., 2015.).

Posljednjih godina je interes istraživača usmjeren na višestruku viktimizaciju djece i mladih. Finkelhor i sur. (2013., 2015.) navode kako je tijekom jedne godine 60,8% mladih neposredno doživjelo jedan traumatski događaj, a ukoliko se radi o posrednoj izloženosti, riječ je o 67,5% mladih. Čak 11% mladih u epidemiološkoj studiji koju su proveli doživjelo je 6 ili više traumatskih događaja (direktna i indirektna izloženost) tijekom jedne godine (Finkelhor i sur., 2013.).

Današnje spoznaje upućuju na formativni utjecaj traumatskih iskustava u djetinjstvu. Još su Pynoos, Steinberg i Goenjian (1996.) pokazali kako je ključni ishod traumatskih iskustava u njihovom djelovanju na očekivanja o svijetu i o sigurnosti života s drugima te na osjećaj osobnog integriteta. U klasifikacijama traumatskih događaja kojima su izložena djeca i mladi najčešće se razlikuje zlostavljanje i zane-

marivanje u obitelji od traumatskih događaja (najčešće izvan obitelji) koji ne uključuju taj tip viktimizacije pa se o njima govori kao o nezlostavljajućim traumatskim događajima (Putnam, 1997.). Nezlostavljajući traumatski događaji su različiti: nasilje u zajednici, prirodne katastrofe, ratni i građanski sukobi, nesreće i ranjavanja, svjedočenje ubojstvu i samoubojstvu, silovanje, vršnjačko nasilje, iznenadni napadi, prometne nesreće, požari, tjelesni napadi, mučenja, izloženost ratnim zbivanjima (Putnam, 1997.; Briere i Scott, 2006.). Caffo, Foressi i Lievers (2005.) navode da rani traumatski doživljaji imaju brojne ponašajne i psihološke posljedice ovisno o različitim faktorima, što uključuje spol, dob, obiteljsku i socijalnu podršku. Iako se većina ranijih studija usmjerava na posttraumatski stresni poremećaj, dobiveni su i podaci koji govore o anksioznosti, depresivnosti i o poteškoćama u psihosocijalnom funkcioniranju (Bolton i sur., 2004.). Caffo, Foressi i Lievers (2005.) u pregledu istraživanja u posljednjih 20 godina iznose posljedice upravo nezlostavljajućih traumatskih događaja na psihološko funkcioniranje mladih (nasilje u zajednici, ratna zbivanja, nesreće i dr.). Nilsson, Gustafsson i Svedin (2012.) navode kako je kumulativna izloženost traumatskim događajima te višestruka viktimizacija i traumatizacija najvažniji prediktor simptoma traume te kako se to odnosi i na događaje povezane s interpersonalnim djelovanjem kao i na one koji to ne uključuju. Izloženost nasilnim događajima u djetinjstvu povezana je s razvojnim i ponašajnim teškoćama te posljedicama po tjelesno i mentalno zdravlje tijekom kasnijeg života (Finkelhor i sur., 2013., 2015.). Finkelhor i sur. (2013., 2015.) su u epidemiološkim istraživanjima viktimizacije mladih u SAD-u utvrdili češću izloženost mladića tjelesnim napadima od djevojaka, a kod djevojaka češće nasilje u intimnim vezama. Također, navode češću seksualnu viktimizaciju djevojaka nego mladića. I drugi autori navode kako se razlike između mladića i djevojaka u viktimizaciji opažaju s obzirom na sadržaj traumatskog iskustva: djevojke su doživjele više traumatskih događaja povezanih s odnosima s drugima, dok mladići izvještavaju o više nasilnih traumatskih događaja (napadi, tjelesna prijetnja) (Schwerdtfeger Gallus i sur., 2015.). I u jednom istraživanju među mladima izdvojenim iz obitelji, djevojke su češće izvještavale o interpersonalnim traumatskim događajima nego mladići, a autori navode da s dobi raste i broj traumatskih događaja kojima su mladi izloženi. Ujedno smatraju kako bi trebalo zaključivati o prevalenciji traumatizacije ne samo na temelju iskaza mladih, već iz višestrukih izvora (Fisher i sur., 2016.).

Posljedice iskustva ranijih traumatizacija u djetinjstvu opažaju se već u adolescentnoj dobi (Gil, 1996.). Subjektivne procjene traumatizacije kod adolescenata imaju prediktivnu valjanost jer je to razdoblje u kojem dolazi do aktivne integracije iskustva u kognitivne strukture, odnosno sinteza kognitivnog, moralnog i interpersonalnog iskustva odvija se na značajno višoj razini od one u djetinjstvu. Također, adolescenti imaju bolji uvid u načine suočavanja sa stresnim iskustvima nego ra-

nije. Stoga, zbog veće svjesnosti i sposobnosti samoregulacije, njihova procjena može dati korisne informacije ne samo u istraživačke svrhe, već i radi osmišljavanja različitih oblika prevencije i intervencije (Lacković Grgin, 2000.).

Cilj je ovog istraživanja ustanoviti povezanost izlaganja nezlostavljajućim traumatskim događajima u djetinjstvu s nekim aspektima psihosocijalnog funkcioniranja mladih, i to odvojeno za djevojke i mladiće. Usto, željeli smo utvrditi povezanost kumulativnih učinaka traumatske izloženosti djece s njihovim kasnijim psihosocijalnim funkcioniranjem.

METODOLOGIJA

Uzorak

Sudionici ispitivanja bili su maturanti srednjih škola u Hrvatskoj. Na temelju podataka MZOŠ RH⁴ o broju maturanata prema županijama i vrsti škola, iz populacije od 33 700 maturanata definiran je uzorak od 5 000 sudionika (14,8% populacije), u kojem su poštovane te proporcije. Izbor škola načinjen je po županijama prema spremnosti škola za suradnju. U ispitivanju je sudjelovao 4 191 sudionik. Zbog 14 nevažećih upitnika, u konačnu obradu uvršteni su rezultati 4 177 sudionika (1 636 mladića i 2 541 djevojka). U Tablici 1. prikazan je broj sudionika prema dobi i spolu.

Tablica 1. Prikaz sudionika ispitivanja prema dobi i spolu

Dob	M		Ž		Svi	
	f	%	f	%	f	%
17	13	0,8	10	0,4	23	0,6
18	1 380	84,3	2 237	88,0	3 617	86,6
19	216	13,2	281	11,1	497	11,9
20	27	1,7	13	0,5	40	1,0
Ukupno	1 636	100,0	2 541	100,0	4 177	100,0

Prosječna dob svih sudionika je 18,13 godina (mladića 18,16 i djevojaka 18,12 godina).

Postupak

Ispitivanje je provedeno u srednjim školama u Hrvatskoj, u 21 županiji (dio projekta Poliklinike za zaštitu djece i mladih grada Zagreba i Hrabrog telefona »Pre-

⁴ www.public.mzos.hr

valencija oblika zlostavljanja i zanemarivanja djece u Hrvatskoj»). Dozvolu za provedbu ispitivanja dali su MZOŠ RH i ravnatelji škola, a suglasnost roditelja nije bila potrebna (99,4% sudionika bilo je punoljetno). Podatke su prikupljali stručni suradnici škola, a sudionici su upitnike ispunjavali u učionici u okviru nastave. Ispitivanje je trajalo otprilike 45 min. i bilo je anonimno i dobrovoljno. Na kraju ispitivanja, sudionici su dobili telefonske brojeve savjetovališta i udruga gdje mogu potražiti podršku ukoliko im je ispitivanje bilo uznemirujuće, što je u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom (Ajduković i Kolesarić, 2003.).

VARIJABLE I NJIHOVA OPERACIONALIZACIJA

Prediktorska varijabla

Traumatski događaji u djetinjstvu

- Napad predmetom/oružjem, silovanje, ubojstvo, eksplozija bombe, teška bolest roditelja

Izloženost traumatskim događajima koji ne uključuju zlostavljanje u obitelji procjenjivana je upitnikom koji je konstruiran za ovo istraživanje. Upitnik sadrži 5 pitanja o doživljenim traumatskim nezlostavljajućim događajima tijekom djetinjstva: napad predmetom/oružjem, silovanje, ubojstvo, eksplozija bombe, teška bolest roditelja. Sudionici ispitivanja odgovarali su jesu li ili nisu doživjeli spomenute događaje (0 = ne, 1 = da). Ukupni rezultat formiran je kao zbroj odgovora, teoretski raspon rezultata je 0 – 5 (0 = niti jedan doživljen događaj od navedenih, 5 = doživljenih svih 5 nezlostavljajućih događaja).

Kriterijske varijable

Pesimizam

Pesimizam je ispitan Skalom optimizma – pesimizma (O-P skala) (Chang, 1994., prema Penezić, 2002.). Skala ima 14 tvrdnji, a korišten je samo njezin dio za procjenu pesimizma (8 tvrdnji). Tvrdnje se procjenjuju na ljestvici Likertovog tipa (1 = uopće se ne odnosi na mene, 5 = u potpunosti se odnosi na mene). Pesimizam je shvaćen kao generalizirano očekivanje negativnih ishoda aktivnosti. Ovaj instrument nastao je modifikacijom skale Changa (1994., prema Penezić, 2002.), a u ispitivanjima s ovom verzijom, dobiveni su zadovoljavajući koeficijenti pouzdanosti za dio skale o pesimizmu: 0,81 i 0,83 (Penezić, 2002.). U našem ispitivanju potvrđena je dvofaktorska struktura ove skale, a koeficijent unutarnje konzistencije (Cronbachov alfa) za

subskalu pesimizam iznosi 0,84. Mogući raspon rezultata je od 8 do 40. Veći rezultat znači da je kod sudionika ispitivanja prisutan veći pesimizam.

Socijalna usamljenost, usamljenost u ljubavi i usamljenost u obitelji

Za procjenu ove varijable korištena je Skala socijalne i emocionalne usamljenosti (Social and Emotional Loneliness Scale for Adults; diTomaso i Spinner, 1993., prema Ćubela Adorić, 2004.). U analizama latentne strukture dosljedno se dobivaju tri dimenzije koje odgovaraju vrsti odnosa u obitelji, u ljubavnim vezama i s prijateljima. Skala socijalne i emocionalne usamljenosti sastoji se od tri subskale kojima se zasebno ispituju: usamljenost u prijateljskim odnosima (skala socijalne usamljenosti, 13 čestica), odnosi u obitelji (skala usamljenosti u obitelji, 11 čestica) te usamljenost u ljubavnim vezama (usamljenost u ljubavi, 12 čestica).

U dosadašnjim primjenama koeficijenti unutarne konzistencije za tri subskale iznose od 0,77 do 0,88. (Ćubela Adorić, 2004.). U ovom ispitivanju provedena je faktorska analiza glavnih komponenata, koja je potvrdila postojanje tri faktora koji objašnjavaju 49,68% varijance. Ova faktorska struktura sukladna je latentnim dimenzijama u ranijim ispitivanjima. Koeficijenti unutarne konzistencije (Cronbachov alfa) za svaki od faktora (tj. za svaku subskalu) iznose: socijalna usamljenost – 0,90, usamljenost u ljubavi – 0,88 i usamljenost u obitelji – 0,89.

Na svim subskalama sudionici procjenjuju stupanj slaganja s pojedinom tvrdnjom na ljestvici Likertovog tipa sa sedam stupnjeva (1 = uopće se ne slažem, 7 = u potpunosti se slažem). Rezultati su obrađivani tako da je svaki sudionik ispitivanja imao 3 rezultata, za svaku od tri subskale. Ukupan rezultat na pojedinim subskalama je zbroj procjena na pripadajućim česticama.

Samopoštovanje

U ispitivanju samopoštovanja korištena je skraćena verzija Coopersmithovog upitnika samopoštovanja (SEI; Coopersmith, 1967., Bezinović i Lacković, 1990., prema Lacković Grgin, 2002.). Ova verzija ima 25 tvrdnji koje pojedinac procjenjuje prema tome odnose li se one na njega ili ne (odgovori »točno« ili »netočno«). Coopersmith (1967., prema Lacković Grgin, 2002.) samopoštovanje definira kao samoprocjenu kojom pojedinac odražava stav (neprihvatanja) sebe. Skraćivanje originalnog upitnika nije utjecalo na pouzdanost skale, pa se tako pouzdanost (Cronbachov alfa) duže i kraće verzije kreće od 0,77 do 0,79 (Lacković Grgin, 2002.). U našem ispitivanju koeficijent unutarne konzistencije (Cronbachov alfa) iznosi 0,86. Indikativni odgovori kod tvrdnji 2, 5, 7 i 13 su odgovori »točno« i boduju se

jednim bodom. Kod svih ostalih tvrdnji, indikativni odgovori su »netočno« (također se boduju jednim bodom). Ukupan rezultat je zbroj svih indikativnih odgovora, a mogući raspon rezultata je od 0 do 25. Veći rezultat znači da sudionik ispitivanja ima veće samopoštovanje.

Anksioznost

Za procjenu anksioznosti korišten je Upitnik anksioznosti kao osobine ličnosti (STAI-O; Spielberger, 2000.). Svaku tvrdnju sudionici procjenjuju na ljestvici od četiri stupnja (1 = gotovo nikada, 4 = gotovo uvijek). Kod devet od dvadeset tvrdnji prije računanja ukupnog rezultata potrebno je izvršiti okretanje smjera procjene. Nakon toga, rezultat svakog sudionika je zbroj procjena na svim česticama skale. U dosadašnjim ispitivanjima s ovim upitnikom dobiveni su koeficijenti unutrašnje pouzdanosti (Cronbachov alfa) od 0,89 do 0,92 (Spielberger, 2000.). U našem ispitivanju Cronbachov alfa iznosi 0,92.

Mogući raspon rezultata je od 20 do 80. Veći rezultat znači da je kod sudionika prisutna veća anksioznost kao osobina ličnosti.

Nesigurna privrženost

Za procjenu privrženosti korištena je Skala za ispitivanje privrženosti odraslih (Collins i Read, 1990.; Buljan Flander, 2001.) koja ima 18 čestica koje opisuju kako se pojedinac osjeća i kako funkcionira u bliskim odnosima. Sudionici procjenjuju 18 tvrdnji na ljestvici Likertovog tipa od pet stupnjeva (1 = u potpunosti netočno, 5 = u potpunosti točno). Autori navode da je čestice na toj skali moguće grupirati u tri dimenzije: stupanj u kojem je pojedincima bliskost ugodna (bliskost), stupanj u kojem osjećaju da mogu ovisiti o drugim ljudima (zavisnost) i stupanj intenziteta anksioznosti ili bojažljivosti vezan uz pomisao da budu napušteni ili nevoljeni (anksioznost). Faktorska analiza (Collins i Read, 1990.) pokazuje da faktori sadrže čestice iz više od jednog stila privrženosti. Autori navode da, iako njihove tri dimenzije (bliskost, zavisnost i anksioznost) ne odgovaraju direktno kategorijama iz teorije privrženosti, one ipak sadrže razlike koje su u osnovi stilova privrženosti (Collins i ReAd, 1990.). Koeficijenti unutarnje konzistencije (Cronbachov alfa) dobiveni u ispitivanjima autora skale iznose: za zavisnost 0,75, za anksioznost 0,72 i za bliskost 0,69 (Collins i ReAd, 1990.). Buljan Flander (2001.) navodi sljedeće koeficijente unutarnje konzistencije (Cronbachov alfa): 0,62 za izbjegavajuću privrženost, 0,45 za sigurnu privrženost te 0,67 za anksioznu privrženost.

Za potrebe ovog ispitivanja provedena je faktorska analiza glavnih komponenta, ekstrahirana su 2 faktora s karakterističnim korijenima većim od 1 po Guttman-Kaiserovom kriteriju koji objašnjavaju 36,76% varijance. Dvije tvrdnje nisu se svrstale ni na jedan od dobivenih faktora. Kriterij svrstavanja čestica u faktore bio je faktorsko opterećenje veće od 0,40 te da čestica ne bude u značajnoj korelaciji s nekim drugim faktorom. Faktor 1 (nesigurna privrženost) sadrži čestice koje se odnose na reakcije pojedinca koje odgovaraju anksioznosti u prisutnosti drugih i izbjegavanje/odbijanje drugih i predstavlja opirući i izbjegavajući obrazac nesigurne privrženosti (11, čestica, $\alpha = 0,85$). Faktor 2 (sigurna privrženost) sadrži čestice koje odgovaraju osjećaju sigurnosti i bliskosti u prisutnosti drugih ljudi i u kontaktu s njima (5, čestica, $\alpha = 0,49$).

S obzirom na nizak koeficijent unutarnje konzistencije za faktor sigurne privrženosti, u obradi rezultata korišten je samo dio Skale za ispitivanje privrženosti odraslih koji smo nazvali Skala nesigurne privrženosti. Rezultat svakog sudionika je zbroj procjena na česticama koje čine tu skalu. Mogući raspon rezultata za Skalu nesigurne privrženosti je od 11 do 55. Veći rezultat znači da je izraženija nesigurna privrženost pojedinca.

Školski uspjeh

Dobiven je odgovorom sudionika i odnosi na prosječan opći školski uspjeh u srednjoj školi u prva tri razreda. Mogući odgovor sudionika je od 2 do 5.

REZULTATI

U obradi podataka provedene su regresijske analize i diskriminativna analiza. Prije rezultata koji se odnose na ciljeve istraživanja, prikazat ćemo osnovne statističke pokazatelje prediktorske i kriterijskih varijabli.

Prediktorska varijabla

Traumatski događaji u djetinjstvu

U Tablici 2. prikazan je broj mladića i djevojaka izloženih nezlostavljajućim traumatskim događajima (napad predmetom/oružjem, silovanje, svjedočenje ubojstvu, eksplozija bombe i teška bolest roditelja).

Tablica 2. Broj nezlostavljajućih traumatskih događaja kod mladića (N = 1 636) i djevojka (N = 2 541)

Broj traumatskih događaja	M	Ž	Svi
0	840 (51,3%)	1 735 (68,3%)	2 575 (51,6%)
1	524 (32,0%)	583 (22,9%)	1 107 (26,5%)
2	206 (12,6%)	177 (7,0%)	383 (9,2%)
3	55 (3,4%)	43 (1,7%)	98 (2,3%)
4	11 (0,7%)	2 (0,1%)	13 (0,3%)
5	0 (0,0%)	1 (0,0%)	1 (0,0%)
Ukupno	1 636 (100,0%)	2 541 (100,0%)	4 177 (100,0%)

Iz Tablice 2. vidljivo je da najveći broj sudionika nije bio izložen ni jednom nezlostavljajućem traumatskom događaju izvan obitelji (51,3% mladića i 68,3% djevojaka), što je i očekivano, jer je riječ o rijetkim događajima.

Mladići (N = 1 636) su doživjeli prosječno 0,70 traumatskih događaja (raspon 0 – 4 traumatska događaja), a djevojke (N = 2 541) prosječno 0,42 traumatska događaja (raspon 0 – 5). Mladići su bili značajno češće izloženi nezlostavljajućim traumatskim događajima od djevojaka ($t = 10,77$; $p < 0,01$).

Kriterijske varijable

Psihosocijalno funkcioniranje

Psihosocijalno funkcioniranje mladih obuhvaća pesimizam, socijalnu usamljenost, usamljenost u ljubavi, usamljenost u obitelji, samopoštovanje, anksioznost i nesigurnu privrženost i školski uspjeh. Prosječne vrijednosti mladića i djevojaka na tim varijablama i značajnost razlika s obzirom na spol prikazane su u Tablici 3.

Tablica 3. Psihosocijalno funkcioniranje mladića i djevojaka: prosječne vrijednosti, standardne devijacije i značajnost razlike između dvije skupine

Psihosocijalno funkcioniranje	Spol	N	M	SD	t
Pesimizam	M	1 525	18,66	6,41	-8,13
	Ž	2 426	20,39	6,64	
Socijalna usamljenost	M	1 481	28,57	12,43	5,10
	Ž	2 375	26,49	12,20	
Usamljenost u ljubavi	M	1 444	44,62	15,98	5,91**
	Ž	2 254	41,22	18,66	
Usamljenost u obitelji	M	1 437	19,76	11,04	1,24
	Ž	2 312	19,30	11,36	
Anksioznost	M	1 464	38,02	9,70	-12,94**
	Ž	2 354	42,40	10,87	
Samopoštovanje	M	1 454	19,01	4,84	7,01**
	Ž	2 310	17,83	5,28	
Nesigurna privrženost	M	1 449	23,50	8,19	-4,52**
	Ž	2 331	24,78	8,86	
Školski uspjeh	M	1 636	3,79	0,74	-15,20**
	Ž	2 541	4,14	0,68	

** p < 0,01

Utvrđena je statistički značajna razlika između mladića i djevojaka u usamljenosti u ljubavi, anksioznosti, samopoštovanju, nesigurnoj privrženosti i školskom uspjehu (Tablica 3.): djevojke su manje usamljene u ljubavi, više anksiozne, nižeg samopoštovanja i s izraženijom nesigurnom privrženosti od mladića. Djevojke imaju značajno bolji prosječni školski uspjeh u školi od mladića.

Povezanost izloženosti različitim vrstama nezlostavljajućih traumatskih događaja sa psihosocijalnim funkcioniranjem mladih

Provedeno je osam nezavisnih regresijskih analiza za mladiće i osam za djevojke koje omogućavaju procjenu doprinosa prediktora objašnjenju varijance kriterija. Rezultati provedenih regresijskih analiza za sve ispitivane aspekte psihosocijalnog funkcioniranja mladića i djevojaka prikazani su u skupnoj tablici (Tablica 4.).

Tablica 4. Prikaz doprinosa prediktora (traumatskih događaja) psihosocijalnom funkcioniranju mladića i djevojaka

	Vrsta traumatskog događaja kao prediktor (β)				
	Silovanje	Napad oružjem ili predmetom	Svjedočenje ubojstvu	Eksplozija bombe	Teška bolest roditelja
Pesimizam					
Mladići	R = 0,150**		R ² = 0,023	F = 6,696**	
	0,049	0,096**	0,029	0,024	0,075**
Djevojke	R = 0,135**		R ² = 0,018	F = 8,442**	
	0,059**	0,057**	0,044*	-0,009	0,077**
Socijalna usamljenost					
Mladići	R = 0,055		R ² = 0,003	F = 0,852	
	0,035	0,030	0,006	-0,016	0,022
Djevojke	R = 0,190**		R ² = 0,036	F = 16,808**	
	0,105**	0,104*	0,033	-0,013	0,083**
Usamljenost u ljubavi					
Mladići	R = 0,044		R ² = 0,002	F = 0,532	
	-0,008	-0,020	-0,030	-0,011	-0,003
Djevojke	R = 0,061		R ² = 0,004	F = 1,598	
	-0,038	0,025	0,041	-0,002	-0,018
Usamljenost u obitelji					
Mladići	R = 0,169**		R ² = 0,029	F = 7,999**	
	0,115**	0,100**	0,049	-0,016	-0,003
Djevojke	R = 0,241**		R ² = 0,058	F = 26,969**	
	0,165**	0,083**	0,070**	-0,051*	0,095**
Samopoštovanje					
Mladići	R = 0,185**		R ² = 0,034	F = 9,699**	
	-0,050	-0,127**	-0,056*	0,003	-0,086**
Djevojke	R = 0,190**		R ² = 0,036	F = 16,377**	
	-0,117**	-0,075**	-0,046*	-0,003	-0,090**
Anksioznost					
Mladići	R = 0,178**		R ² = 0,032	F = 9,099**	
	0,052	0,120**	0,063*	-0,001	0,058*
Djevojke	R = 0,197**		R ² = 0,039	F = 17,863**	
	0,094**	0,085**	0,057**	-0,006	0,008**
Nesigurna privrženost					
Mladići	R = 0,187**		R ² = 0,035	F = 9,892**	
	0,098**	0,123**	0,041	0,020	0,044
Djevojke	R = 0,220**		R ² = 0,048	F = 22,405**	
	0,117**	0,099**	0,091**	-0,044*	0,083**

Školski uspjeh					
Mladići	R = 0,113**		R ² = 0,013	F = 3,956**	
	0,001	-0,074**	-0,015	0,064*	0,038
Djevojke	R = 0,093**		R ² = 0,007	F = 4,093**	
	-0,056**	-0,003**	-0,068**	0,019	-0,010

* p < 0,05; **p < 0,01

Kao što je vidljivo iz Tablice 4., kod mladića se pokazala značajnost doprinosa nezlostavljajućih traumatskih događaja nekim aspektima psihosocijalnog funkcioniranja. S obzirom na sadržaj traumatskog događaja, silovanje je značajan prediktor veće usamljenosti u obitelji i nesigurne privrženosti mladića. Napad oružjem značajan je prediktor pesimizma, usamljenosti u obitelji, anksioznosti, nižeg samopoštovanja, nesigurne privrženosti i slabijeg školskog uspjeha. Svjedočenje ubojstvu značajan je prediktor anksioznosti i nižeg samopoštovanja. Teška bolest roditelja ima značajan doprinos pesimizmu, anksioznosti, nižem samopoštovanju. Eksplozija bombe nije događaj koji ima značajan doprinos psihosocijalnom funkcioniranju, osim što je bio pozitivno povezan sa školskim uspjehom.

Kod djevojaka se pokazao doprinos nezlostavljajućih traumatskih događaja svim aspektima psihosocijalnog funkcioniranja osim usamljenosti u ljubavi. S obzirom na sadržaj traumatskog događaja, silovanje i napad oružjem značajni su prediktori većeg pesimizma, usamljenosti u obitelji, socijalne usamljenosti, anksioznosti, nižeg samopoštovanja, nesigurne privrženosti i nižeg školskog uspjeha djevojaka. Svjedočenje ubojstvu značajni je prediktor većeg pesimizma, usamljenosti u obitelji, anksioznosti, nižeg samopoštovanja, nesigurne privrženosti i nižeg školskog uspjeha. Teška bolest roditelja prediktor je većeg pesimizma, usamljenosti u obitelji, socijalne usamljenosti, anksioznosti, nižeg samopoštovanja i nesigurne privrženosti djevojaka. Eksplozija bombe bila je događaj sa značajnim negativnim doprinosom usamljenosti u obitelji i nesigurnoj privrženosti djevojaka, tj. ne pridonosi poteškoćama u ovim aspektima psihosocijalnog funkcioniranja.

Razlike u psihosocijalnom funkcioniranju mladića i djevojaka koji su doživjeli jedan ili više nezlostavljajućih traumatskih događaja i onih bez takvih iskustava

Sudionici su podijeljeni u šest skupina s obzirom na spol i izloženost traumatskom događaju (Tablica 5.).

Tablica 5. Frekvencije skupina sudionika s obzirom na broj doživljenih traumatskih nezlostavljajućih događaja

Skupine	f	%
1. Mladići bez traumatskog događaja M0	840	20,1
2. Mladići – jedan traumatski događaj M1	524	12,5
3. Mladići – dva i više traumatskih događaja MV	272	6,5
4. Djevojke bez traumatskog događaja D0	1 735	41,5
5. Djevojke – jedan traumatski događaj D1	583	14,0
6. Djevojke – dva i više traumatskih događaja DV	223	5,3
Ukupno	4 177	100,0

Razlike među šest skupina sudionika na planu manifestnih varijabli provjerene su pomoću osam jednosmjernih analiza varijance (nezavisne varijable i psihosocijalno funkcioniranje – zavisne varijable). Distribucije rezultata sviju zavisnih varijabli bile su normalne (Kolmogorov-Smirnovljev test). Za sve vidove psihosocijalnog funkcioniranja, odnosno za svaku od zavisnih varijabli, dobivene su statistički značajne razlike između grupa (statistički značajni F omjeri). Struktura razlika između skupina sudionika različite izloženosti nezlostavljajućim traumatskim događajima ispitana je diskriminativnom kanoničkom analizom (Tablica 6. – samo značajne diskriminacijske funkcije).

Tablica 6. Diskriminacijske funkcije za skupine sudionika formirane s obzirom na broj doživljenih traumatskih nezlostavljajućih događaja

Funkcija	Karakteristični korijen	% varijance	Kumulativni % varijance	Kanonička korelacija	χ^2	df
1	0,174	78,7	78,7	0,385	550,926**	40
2	0,038	17,3	96,0	0,192	123,689**	28

** $p < 0,01$

Iz Tablice 6. vidljivo je da su statistički značajne samo prve dvije diskriminacijske funkcije ($p < 0,01$). Prva objašnjava 78,7% razlika među skupinama, a druga 17,3%. U Tablici 7. navedene su aritmetičke sredine na diskriminacijskim funkcijama šest skupina sudionika.

Tablica 7. Aritmetičke sredine skupina sudionika formiranih s obzirom na broj doživljenih traumatskih nezlostavljajućih događaja na diskriminacijskim funkcijama (grupni centroidi)

Skupine	Funkcija 1	Funkcija 2
1 M0	-0,595	-0,105
2 M1	-0,485	0,110
3 MV	-0,433	0,377
4 D0	0,260	-0,150
5 D1	0,458	0,169
6 DV	0,349	0,477

Tablica 7. pokazuje da prva diskriminacijska funkcija razlikuje skupine sudionika prema spolu (sve skupine mladića su na jednom polu funkcije, a sve skupine djevojaka na drugom polu). Druga diskriminacijska funkcija razlikuje skupine prema izloženosti traumatskim događajima. Na jednoj strani funkcije su skupine mladića i skupina djevojaka bez traumatskih događaja ($M0 = -0,105$; $D0 = -0,150$). Na drugom polu funkcije su skupina mladića i djevojaka s dva i više traumatskih događaja ($MV = 0,377$; $DV = 0,477$). Između njih smještene su skupine mladića ($M1 = 0,110$) i djevojaka ($D1 = 0,169$) koji su doživjeli samo jedan traumatski nezlostavljajući događaj. To pokazuje da druga diskriminacijska funkcija razlikuje skupine sudionika različitog stupnja traumatizacije (bez obzira na spol). U Tablici 8. prikazana je struktura kanoničkih diskriminacijskih funkcija.

Tablica 8. Struktura kanoničkih diskriminacijskih funkcija

Diskriminacijske varijable	Funkcija 1		Funkcija 2	
	Koef.	Kor.	Koef.	Kor.
Pesimizam	0,140	0,381	-0,262	0,356
Socijalna usamljenost	-0,506	-0,146	0,133	0,555
Usamljenost u ljubavi	-0,431	-0,231	-0,162	0,117
Usamljenost u obitelji	-0,070	-0,048	0,338	0,660
Anksioznost	0,698	0,547	0,140	0,604
Samopoštovanje	-0,142	-0,336	-0,181	-0,689
Nesigurna privrženost	0,121	0,247	0,549	0,766
Školski uspjeh	0,616	0,516	-0,401	-0,463

U Tablici 8. struktura prve diskriminacijske funkcije (koja razlikuje sudionike prema spolu) pokazuje da se na prvoj funkciji sudionici razlikuju te da su djevojke, u usporedbi s mladićima, jače anksiozne, boljeg školskog uspjeha, više socijalno usamljene i usamljene u ljubavi. Za odgovor na problem istraživanja, najvažniji su

rezultati na koje ukazuje struktura druge diskriminacijske funkcije. Položaj grupnih centroida govori da ova funkcija razlikuje sudionike prema stupnju izloženosti nezlostavljajućim traumatskim događajima. Struktura druge diskriminacijske funkcije pokazuje da se na toj funkciji sudionici razlikuju prema nesigurnoj privrženosti, školskom uspjehu i usamljenosti u ljubavi. Važno je spomenuti da je iz strukture razlikovanja koju opisuje druga funkcija isključen utjecaj prve diskriminacijske funkcije. Struktura druge diskriminacijske funkcije ukazuje na »čisto« razlikovanje skupina različite izloženosti traumatskim događajima (bez obzira na spol): sudionici s većom izloženošću nezlostavljajućim traumatskim događajima imaju jaču nesigurnu privrženost, više su usamljeni u obitelji i imaju slabiji školski uspjeh.

Iako se rezultati diskriminacijskih kanoničkih analiza obično velikim dijelom temelje na inspekciji položaja skupina na diskriminacijskim funkcijama (grupni centroidi), ispitana je i statistička značajnost razlika između parova grupnih centroida na drugoj diskriminacijskoj funkciji. Ono što sami položaji grupnih centroida ne mogu pokazati (a moguće je ispitati na ovakav način) jest razlikuju li se skupine s izloženošću jednom traumatskom događaju od onih s manjom i od onih s većom izloženošću. U tom kontekstu, uz pomoć Scheffeova testa, ispitali smo između kojih skupina, na drugoj diskriminacijskoj funkciji, postoje statistički značajne razlike. I kod mladića i djevojaka nađena je statistički značajna razlika u vrijednostima na drugoj diskriminacijskoj funkciji između skupina bez traumatskih događaja (M0, D0) i skupina s više nezlostavljajućih traumatskih događaja (MV, DV). Kod mladića nije nađena statistički značajna razlika između skupina s jednim traumatskim događajem i onih s više traumatskih događaja kao ni razlika između skupina bez traumatskog događaja i onih s jednim takvim iskustvom. Kod djevojaka je nađena statistički značajna razlika između skupine bez traumatskog događaja i skupine s jednim i više događaja. Nije nađena statistički značajna razlika između skupine s jednim i skupine s više nezlostavljajućih traumatskih događaja. Nađena je statistički značajna razlika i između mladića iz skupine bez traumatskog događaja i djevojaka iz skupine s jednim nezlostavljajućim traumatskim događajem.

Dakle, i kod mladića i kod djevojaka pokazalo se da se od sudionika bez traumatskih događaja razlikuju sudionici iz skupina s više traumatskih događaja. Međutim, samo kod djevojaka je pokazano da se, ukoliko su doživjele jedan traumatski događaj, razlikuju od skupine bez traumatskih događaja, i to tako da imaju nesigurniju privrženost, usamljenije su u obitelji i imaju slabiji školski uspjeh.

RASPRAVA I ZAKLJUČCI

Izloženost različitim vrstama nezlostavljajućih traumatskih događaja i psihosocijalno funkcioniranje mladih

U ovom istraživanju potvrđeno je kako su nezlostavljajući traumatski događaji rijetki u životu pojedinaca. Većina sudionika ovog istraživanja nije bila izložena ni jednom nezlostavljajućem traumatskom događaju. Budući da u ovom radu nisu prikazani zlostavljajući događaji u obitelji, ovaj podatak ne daje potpunu sliku traumatizacije mladih, već govori samo o izloženosti pojedinim traumatskim događajima. Mladići su bili značajno češće izloženi nezlostavljajućim traumatskim događajima od djevojaka. Ovakve razlike nalaze se i u drugim istraživanjima ukoliko je riječ o nezlostavljajućim događajima, tj. događajima koji ne uključuju nasilne događaje u obitelji (Nilsson, Gustafsson i Svedin, 2012.; Finkelhor i sur., 2013.: 2015.).

I kod mladića i kod djevojaka pokazala se značajnost doprinosa nezlostavljajućih traumatskih događaja nekim aspektima psihosocijalnog funkcioniranja. Tako je kod mladića silovanje značajan prediktor veće usamljenosti u obitelji i nesigurne privrženosti mladića, napad oružjem značajan prediktor pesimizma, usamljenosti u obitelji, anksioznosti, nižeg samopoštovanja, nesigurne privrženosti i slabijeg školskog uspjeha, a svjedočenje ubojstvu značajan je prediktor anksioznosti i nižeg samopoštovanja. Teška bolest roditelja ima značajan doprinos pesimizmu, anksioznosti, nižem samopoštovanju. Kod djevojaka, međutim, nezlostavljajući traumatski događaj doprinose svim aspektima psihosocijalnog funkcioniranja osim usamljenosti u ljubavi. Kod djevojaka je, s obzirom na sadržaj traumatskog događaja, najviše značajnih doprinosa silovanja i napada oružjem. To su značajni prediktori većeg pesimizma, usamljenosti u obitelji, socijalne usamljenosti, anksioznosti, nižeg samopoštovanja, nesigurne privrženosti i nižeg školskog uspjeha djevojaka. Ostali traumatski događaji prediktori su nekim aspektima psihosocijalnog funkcioniranja djevojaka. Najveći je doprinos psihosocijalnom funkcioniranju mladića i djevojaka traumatskog događaja koji se odnosi na osobnu ugroženost, potom događaja koji ugrožavaju druge (teška bolest roditelja i svjedočenje ubojstvu), osobito ako je riječ o roditeljima. Doprinosi ovih događaja na više aspekata psihosocijalnog funkcioniranja veći su kod djevojaka nego kod mladića. Također, sukladno klasifikaciji traumatskih događaja, veći je doprinos događaja koji su neposredno doživljeni od onih koji su viđeni. Vodeći se klasifikacijom traumatskih događaja (Kira, 2001.) s obzirom na učinak u različitim aspektima funkcioniranja pojedinca, silovanje i napad oružjem pogađaju razvoj autonomije/identiteta/individuacije pojedinca. Događaji poput svjedočenja ubojstvu i eksplozije bombe rezultiraju traumom preživljavanja, a teška bolest roditelja izaziva traumu privrže-

nosti (Kira, 2001.). U našem istraživanju pokazalo se da traumatski događaji koji pogađaju razvoj autonomije i identiteta imaju veći doprinos psihosocijalnom funkcioniranju, osobito kod djevojaka, a isto vrijedi i za traumu privrženosti što odgovara i najnovijim nalazima (Finkelhor i sur., 2013., 2015.; Fisher i sur., 2016.).

Događaji koji su u ovom istraživanju karakterizirani kao trauma preživljavanja ne doprinose podjednako psihosocijalnom funkcioniranju. Moguće je da svjedočenje ubojstvu u određenim okolnostima može izazvati traumu privrženosti, kao i traumu koja pogađa razvoj identiteta te da taj događaj za pojedinca ipak ima drukčije značenje, uključuje i interpersonalne odnose. I sam Kira (2001.) naglašava kako se ova klasifikacija ne može jednoznačno primjenjivati te da neki događaji istodobno pogađaju više područja funkcioniranja pojedinca. Briere, Kaltman i Green (2008.) pokazuju da višestruki traumatski događaji pridonose višestrukoj traumatizaciji i zaključuju da silovanje i tjelesni napad najviše pridonose poteškoćama u funkcioniranju pojedinca. U drugom istraživanju, kad se ispitala povezanost simptomatologije s različitim oblicima traumatskih događaja kojima su bile izložene žene, značajan doprinos na kasnije funkcioniranje imali su traumatski događaji koji uključuju interpersonalne odnose u odnosu na događaje koji takve odnose ne uključuju (Green i sur., 2000.). Fischer i sur. (2016.) su također pokazali kako se interpersonalno traumatsko iskustvo značajno odražava na mentalno zdravlje. I McCloskey i Walker (2000.) navode da traumatski događaji u koje su uključene druge važne osobe proizvode akutne reakcije jer potresaju temeljne vrijednosti pojedinca i mogu dugoročno djelovati na socijalnu prilagodbu. U istraživanju na djeci (6 do 12 godina), pokazali su da je posttraumatska simptomatologija češće povezana s događajima u kojima su sudjelovale i druge osobe nego nakon neočekivanih događaja koji nisu pripisivani djelovanju drugih (npr. neočekivane katastrofe i dr.).

Utvrđena je povezanost izloženosti nezlostavljajućim traumatskim događajima s nesigurnom privrženosti i usamljenosti u obitelji i kod mladića i kod djevojaka pa možemo pretpostaviti da traumatski događaji mogu dovesti do promjena u osjećaju sigurnosti i povezanosti s drugima. Većina ranijih istraživanja isticala je povezanost zlostavljanja unutar obitelji s poteškoćama u privrženosti (Putnam, 2006.). Van der Kolk (1996.) kaže da sigurna privrženost ima funkciju obrane od poteškoća koje su posljedica traumatskih događaja te da je kvaliteta veze sa skrbnikom vjerojatno najvažniji prediktor dugoročnih posljedica traumatskih iskustava. Obrazloženje ovih nalaza daje Allen (2005.) koji opisuje kako se većina traumatskih iskustava odvija u kontekstu bliskih odnosa. On smatra da traumatsko iskustvo može ometati sposobnost uspostavljanja odnosa privrženosti te da traumatska iskustva koja se događaju ranije u životu čine pojedinca ranjivijim ukoliko dođe do nove izloženosti. I konačno, odnosi sigurne privrženosti igraju ključnu ulogu u procesu oporavka.

Važnost razmatranja učinaka na kasnije funkcioniranje potvrđuje i istraživanje Ogle, Rubin i Siegler (2013.) u kojem se pokazalo kako traumatski događaji tijekom djetinjstva i mladosti imaju veći negativni učinak na psihičko zdravlje i psihosocijalno funkcioniranje kod odraslih nego traumatska iskustva u kasnijoj, odrasloj dobi. Ovakav učinak objašnjavaju potkrepljujući nalazima drugih autora većom reaktivnošću na stres uslijed ranih negativnih iskustava, manje bliskih veza i doživljajem socijalne izoliranosti i usamljenosti.

Razlike u psihosocijalnom funkcioniranju mladića i djevojaka koji su doživjeli jedan ili više traumatskih događaja i onih bez takvih iskustava

Pokazalo se kako se mladići koji nisu doživjeli ni jedan nezlostavljajući traumatski događaj ne razlikuju značajno od onih koji su doživjeli jedan događaj, ali se razlikuju od onih koji su doživjeli više događaja. Nadalje, djevojke koje nisu doživjele ni jedan nezlostavljajući traumatski događaj razlikuju se i od skupine djevojaka s jednim traumatskim događajem i od skupine s više traumatskih događaja. Djevojke s jednim događajem značajno se razlikuju i od skupine mladića bez izloženosti traumatskim događajima.

Dakle, kod djevojaka s jednim traumatskim događajem utvrđena je nesigurnija privrženost, veća usamljenost u obitelji i lošiji školski uspjeh, a isto vrijedi i za one s više doživljenih događaja. Mladići koji su doživjeli dva i više događaja nesigurnije su privrženi, usamljeniji u obitelji i postižu lošiji školski uspjeh od onih koji su doživjeli jedan ili nijedan traumatski događaj. Djevojke su se pokazale ranjivijom skupinom od mladića. I ovdje valja naglasiti kako se u našem uzorku radi većinom o interpersonalnim traumatskim događajima, pa je ovaj nalaz djelomično u skladu s onim kod Greena i sur. (2000.) dobivenim kod žena samo u slučaju interpersonalnih traumatskih događaja, ali ne i kod neutralnih, kao i njihovim pokazateljima da je višestruka trauma povezana s većim brojem simptoma.

Iako je još uvijek premalo istraživanja koja bi pokazivala spolne razlike u psihosocijalnom funkcioniranju nakon traumatskih događaja, postoje pokazatelji da je kod djevojaka izraženija posttraumatska simptomatologija (Udwin i sur., 2000.; Nilsson, Gustafsson i Svedin, 2012.). Amir i Sol (1999.) su kod studenata ustanovili da su mladići bili pod većim rizikom izloženosti traumatskim događajima, a žene pod većim rizikom nastanka posttraumatske simptomatologije. Freedman i sur. (2002.) nisu ustanovili spolne razlike s obzirom na broj događaja kojima su sudionici bili izloženi, već s obzirom na vrstu događaja. Oni smatraju da se spolne razlike u reakcijama na traumatski događaj ne mogu objasniti izlaganjem samim po sebi, već da nastaju uslijed spolno uvjetovanih atribucija.

Međutim, čak i kod istih događaja (npr. nesreća), pokazalo se da žene (različite dobi) pokazuju izraženije reakcije (Simmons i Granvold, 2005.). Spomenuti autori prikazuju istraživanja gdje je pokazano da žene dva puta češće od muškaraca razvijaju posttraumatsku simptomatologiju iako su doživjele isti događaj kao i oni. Ove razlike objašnjavaju različitim kognitivnim procesima. Prvo, kod prisjećanja na događaj, muškarci govore o slabijem strahu i manje sebe optužuju zbog doživljenog događaja. Drugo, muškarci i žene imaju različitu sliku o sebi i svijetu nakon doživljenog traumatskog događaja: žene su sklonije vidjeti svijet kao opasno mjesto, sklonije su samooptuživanju i negativnoj slici o sebi nego muškarci. Nadalje, ovi autori naglašavaju važnost različitih socijalizacijskih iskustava muškaraca i žena.

Nalazi ovog istraživanja o povezanosti traumatskog iskustva sa školskim uspjehom u skladu su s onima u literaturi koji pokazuju poteškoće u školi kod djece nakon traumatskog događaja i tijekom praćenja nakon izloženosti (Bolton i sur., 2004.). Još su Pynoos i Nader (1990.) navodili značajnu povezanost između izloženosti nasilnim/traumatskim događajima i kognitivnih procesa povezanih s pamćenjem, školskim učenjem i postignućem.

Iako je jedna od metodoloških prednosti ovog istraživanja velik broj sudionika, valja imati na umu da se neki značajni pokazatelji (značajnost prediktora u regresijskoj analizi ili značajnost razlika u prosječnom rezultatu na nekoj ljestvici) kod tako velikog uzorka mogu javiti upravo zbog velikog broja sudionika, tj. mogu se dobiti indikatori povezanosti koji ne odražavaju stvarno stanje. Ova ograničenja je potrebno uzeti u obzir kod interpretacije podataka. Nadalje, mali postotak objašnjene varijance u regresijskim analizama, iako značajan, govori o maloj snazi efekata, koju stoga valja razmatrati na razini indikacije doprinosa pojedinim kriterijima. Navedena ograničenja su osobito moguća kad se radi o događajima koji su u populaciji rijetki, a takvi su upravo traumatski događaji. U svakom slučaju, bilo bi važno provjeriti neke od dobivenih nalaza u longitudinalnim studijama koje bi s jedne strane uključivale procjenu izloženosti tijekom djetinjstva s podacima o dobi viktimizacije, a s druge strane i epidemiološke podatke tijekom protekle godine, kao što to rade relevantne studije Finkelhora i sur. (2015.). Takvo istraživanje trebalo bi uključivati i posttraumatske reakcije čime bi se provjerio učinak kratkoročnih efekata na kasnije psihosocijalno funkcioniranje. Kako bi se omogućilo kauzalno istraživanje, bilo bi važno primijeniti dodatne multivarijatne analize koje omogućavaju otkrivanje posredujućih varijabli te putove utjecaja i interakcije.

Zaključno, ovo je istraživanje pokazalo da izloženost nezlostavljajućim traumatskim događajima pridonosi lošijem psihosocijalnom funkcioniranju i mladića i djevojaka. Veći doprinos psihosocijalnom funkcioniranju mladića i djevojaka imaju traumatski događaji koji se tiču osobne ugroženosti, a potom oni koji ugrožavaju druge. Više doprinosa ovih događaja na psihosocijalno funkcioniranje nađeno je

kod djevojaka nego kod mladića. Nakon jednog i nakon više traumatskog događaja, djevojke su nesigurnije privržene, usamljenije u obitelji i lošijeg školskog uspjeha. Kod mladića se nalazi povezanost s poteškoćama u psihosocijalnom funkcioniranju nakon dva i više događaja.

Kod nas je mali broj istraživanja o izloženosti djece i mladih nezlostavljajućim traumatskim događajima. Stoga, iako je ovo istraživanje rađeno prije više godina, ono je spoznajni doprinos zbog prikaza izloženosti mladih tijekom djetinjstva takvim traumatskim iskustvima i to na velikom uzorku. Također, većina istraživanja traumatizacije usmjerena je na zlostavljanje u obitelji i posttraumatske posljedice, a ovo istraživanje je u skladu sa suvremenim spoznajama usmjereno na povezanost traumatskih događaja sa psihosocijalnim funkcioniranjem mladih, što je relevantno i za područje intervencija, psihosocijalnih programa i socijalne zaštite. Dobivena saznanja o višestrukim izlaganjima traumatskim događajima sugeriraju da su potrebe za eventualnom intervencijom različite kod pojedinaca koji su doživjeli jedan traumatski događaj ili više njih.

LITERATURA

1. Ajduković, M. & Kolesarić, V. (2003). **Etički kodeks istraživanja s djecom u RH**. Zagreb: Vijeće za djecu Vlade RH.
2. Allen, J. G. (2005). **Coping with trauma: Hope through understanding**. Washington, DC– London: American Psychiatric Publishing.
3. Amir, M. & Sol, O. (1999). Psychological impact and prevalence of traumatic events in a student sample in Israel: The effect of multiple traumatic events and physical injury. **Journal of Traumatic Stress**, 12 (1), 139-154.
4. Arambašić, L. (2000). Stresni i traumatski događaji i njihove posljedice. U: Arambašić, L. (ur.), **Psihološke krizne intervencije**. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć, 11-31.
5. Bolton, D., Hill, J., O’Ryan, D., Udwin, O., Boyle, S. & Yule, W. (2004). Long-term effects of psychological trauma on psychosocial functioning. **Journal of Child Psychology and Psychiatry**, 45 (5), 1007-1014.
6. Briere, J. & Scott, C. (2006). **Trauma therapy: A guide to symptoms, evaluation, and treatment**. London: Sage Publications Inc.
7. Briere, J., Kaltman, S. & Green, B. L. (2008). Accumulated childhood trauma and symptom complexity. **Journal of Traumatic Stress**, 21 (2), 223-226.
8. Buljan Flander, G. (2001). **Uloga privrženosti i nekih odrednica ličnosti u zlostavljanju djece: Proširenje Bowlbyjeve teorije**. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

9. Caffo, E., Forresi, B. & Lievers, L. S. (2005). Impact, psychological sequelae and management of trauma affecting children and adolescents. **Current Opinion in Psychiatry**, 18 (4), 422-428.
10. Collins, N. & Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models and relationship quality in dating couples. **Journal of Personality and Social Psychology**, 58, 644-663.
11. Čubela Adorić, V. (2004). Skala socijalne i emocionalne usamljenosti. U: Proroković, A., Lacković-Grgin, K., Čubela Adorić, V. & Penezić, Z. (ur.), **Zbirka psihologijskih skala i upitnika** (Svezak 2). Zadar: Filozofski fakultet, 52-61.
12. Finkelhor, D., Turner, H., Shattuck, A. & Hamby, S. (2013). Violence, crime, and abuse exposure in national sample of children and youth. **JAMA Pediatrics**, 167 (7), 614-621.
13. Finkelhor, D., Turner, H., Shattuck, A. & Hamby, S. (2015). Prevalence of childhood exposure to violence, crime, and abuse. **JAMA Pediatrics**, 169 (8), 746-754.
14. Fisher, S., Dölitzsch, C., Schmeck, K., Fegert, J. M. & Schmid, M. (2016). Interpersonal trauma and associated psychopathology in girls and boys living in residential care. **Children and Youth Services Review**, 67, 2013-211.
15. Freedman, S. A., Gluck, N., Tuval-Maschiach, R., Brandes, D., Peri, T. & Shalev, A.Y. (2002). Gender differences in responses to traumatic events: A prospective studies. **Journal of Traumatic Stress**, 15 (5), 407-413.
16. Gil, E. (1996). **Treating abused adolescents**. New York-London: The Guilford Press.
17. Green, B. L., Goodman, L. A., Krupnick, J. L., Corcoran, C. B., Petty, R. M., Stockton, P. & Stern, N. M. (2000). Outcomes of single versus multiple trauma exposure in a screening sample. **Journal of Traumatic Stress**, 13 (2), 271-286.
18. Kira, I. A. (2001). Taxonomy of trauma and trauma assessment. **Traumatology**, 7 (2), 73-86.
19. Lacković-Grgin, K. (2002). Coopersmithov upitnik samopoštovanja. U: Lacković-Grgin, K., Proroković, A., Čubela, V. & Penezić, Z. (ur.), **Zbirka psihologijskih skala i upitnika** (Svezak 1). Zadar: Filozofski fakultet, 3-5.
20. McCloskey, L. A. & Walker, M. (2000). Posttraumatic stress in children exposed to family violence and single-event trauma. **Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry**, 39 (1), 108-115.
21. Nilsson, D. K., Gustafsson, P. E. & Svedin, C. G. (2012). Polytraumatization and trauma symptoms in adolescent boys and girls: Interpersonal and noninterpersonal events and moderating effects of adverse family circumstances. **Journal of Interpersonal Violence**, 12 (13), 2645-2664.
22. Ogle, C. M., Rubin, D. C. & Siegler, I. C. (2013). The impact of the developmental timing of trauma exposure on PTSD symptoms and psychosocial functioning among older adults. **Developmental Psychology**, 49 (11), 2191-2200.

23. Penezić, Z. (2002). Skala optimizma-pesimizma (O-P skala). U: Lacković-Grgin, K., Proroković, A., Čubela, V. & Penezić, Z. (ur.), **Zbirka psihologijskih skala i upitnika** (Svezak 1). Zadar: Filozofski fakultet, 15-17.
24. Petz, B. (2005). **Psihologijski rječnik**. Jastrebarsko: Naklada Slap.
25. Putnam, F. W. (1997). **Dissociation in children and adolescents - A developmental perspective**. New York: The Guilford Press.
26. Putnam, F. W. (2006). The impact of trauma on child development. **Juvenile and Family Court Journal**, 57 (1), 1-11.
27. Pynoos, R. S. & Nader, K. (1990). Children's exposure to violence and traumatic death. **Psychiatric Annals**, 20 (6), 334-344.
28. Pynoos, R. S., Steinberg, A. M. & Goenjian, A. (1996). Traumatic stress in childhood and adolescence – Recent developments and current controversies. In: van der Kolk, B. A., McFarlane, A. C. & Weisaeth, L. (eds.), **Traumatic stress – The effects of overwhelming experience on mind, body and society**. New York: The Guilford Press, 331-358.
29. Schwerdtfeger Gallus, K. L., Shreffler, K. M., Merten, M. J. & Cox, R. B. (2015). Interpersonal trauma and depressive symptoms in early adolescents: Exploring the moderating roles of parent and school connectedness. **Journal of Early Adolescence**, 35 (7), 990-1013.
30. Simmons, C. & Granvold, D. K. (2005). A cognitive model to explain gender differences in rate of PTSD diagnosis. **Brief Treatment and Crisis Intervention**, 5 (3), 290-299.
31. Spielberger, C. D. (2000). **Priručnik za Upitnik anksioznosti kao stanja i osobine ličnosti (STAI)**. Jastrebarsko: Naklada Slap.
32. Terr, L. C. (1991). Childhood traumas: An outlines and overview. **American Journal of Psychiatry**, 148 (1), 10-20.
33. Udwin, O., Boyle, S., Yule, W., Bolton, D. & O Ryan, D. (2000). Risk factors for long-term psychological effects of a disaster experienced in adolescence: Predictors of posttraumatic stress disorder. **The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines**, 41 (8), 969-979.
34. van der Kolk, B. A. (1996). The complexity of adaptation to trauma: Self-regulation, stimulus discrimination, and characterological development. In: van der Kolk, B. A., McFarlane, A. C. & Weisaeth, L. (eds.), **Traumatic stress – The effects of overwhelming experience on mind, body and society**. New York: The Guilford Press, 182-213.
35. van der Kolk, B. A. & McFarlane, A. C. (1996). The black hole of trauma. In: van der Kolk, B. A., McFarlane, A. C. & Weisaeth, L. (eds.), **Traumatic stress – The effects of overwhelming experience on mind, body and society**. New York: The Guilford Press, 3-23.

Bruna Profaca

Child and Youth Protection Center of Zagreb

Lidija Arambašić

Tomislav Bunjevac

University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Department of Psychology

NON-ABUSIVE TRAUMATIC EVENTS IN CHILDHOOD AND PSYCHOSOCIAL FUNCTIONING OF YOUTH

ABSTRACT

Just like adults, children and youth are exposed to traumatic events. The existing classifications of traumatic events in childhood differentiate between events which do not include abuse and neglect in the narrow sense from those that do. The purpose of this research is to examine the relationship between exposure to non-abusive traumatic events in childhood and some aspects of psychosocial functioning in youth. Exposure to following traumatic events was examined: assault with an object/weapon, rape, murder, bomb explosion, serious illness of a parent. The research was conducted on 4177 teenage boys and girls.

The psychosocial functioning of boys and girls is affected more by traumatic events that pose a personal threat, and less by events posing a threat to others (serious illness of a parent and witnessing murder). The effects of such events on multiple aspects of psychosocial functioning are more common in girls than in boys.

The research has shown that boys who have not experienced a non-abusive traumatic event do not significantly differ from those who have experienced one event, but differ from those who experienced several traumatic events. The girls who experienced one non-abusive traumatic event differ from those that have not experienced any traumatic events. After one or more traumatic events, girls tend to be more insecurely attached, lonelier within the family, and have poorer academic performance. As far as boys are concerned, the connection with difficulties in psychosocial functioning appears after two or more events.

Key words: *traumatic event, psychosocial functioning, children, youth.*